

УДК 343.214:340.5(4/9)(477)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ МОТИВУ ЗЛОЧИНУ

Конопельський В. Я.

У статті надається порівняльно-правовий аналіз українського та зарубіжного законодавства щодо кримінально-правового визначення мотиву злочину. Вивчаються деякі норми зарубіжного законодавства, що забезпечують відповідальність у випадках вчинення суспільно небезпечних дій, в яких мотив та мета злочину мають як обов'язковий, так і факультативний характер для кваліфікації злочинів. Встановлюються важливість об'єднання або систематизації в один Розділ Особливої частини КК України усіх насильницьких злочинних діянь проти життя і здоров'я людини. Вивчаються та надаються висновки щодо проблем евтаназії як за українським так і за зарубіжним законодавством.

Ключові слова: вина, умисел, необережність, мотив злочину, мета злочину, евтаназія.

В статье приводится сравнительно-правовой анализ украинского и зарубежного законодательства относительно уголовно-правового определения мотива преступления. Изучаются некоторые нормы зарубежного законодательства, которые обеспечивают ответственность в случаях совершения общественно опасных действий, в которых мотив и цель преступления имеют как обязательный, так и факультативный характер для квалификации преступлений. Устанавливаются важность объединения или систематизации в один Раздел Особенной части УК Украины всех насильственных преступных деяний против жизни и здоровья человека. Изучаются и предлагаются выводы относительно проблем эвтаназии в украинском и зарубежном законодательстве.

Ключевые слова: вина, умысел, неосторожность, мотив преступления, цель преступления, эвтаназия.

The paper provided comparative legal analysis of Ukrainian and international legislation on criminal law determining the motive of the crime. We study some rules of foreign laws that ensure accountability in cases of committing socially dangerous acts in which the motive and purpose of the crime have both mandatory and optional training for crime. Establish the importance of the association or systematization in one section of the Criminal Code of Ukraine of all violent criminal acts against life and health. Study and provided conclusions on the issues of euthanasia both Ukrainian and by foreign law.

Keywords: wine, intent, carelessness, the motive of the crime, the purpose of the crime, euthanasia.

Актуальність Злочинність в сучасному суспільстві є надзвичайно складним явищем, що істотно впливає на всі сфери суспільного життя. В останні роки набули значного поширення тяжкі та особливо тяжкі злочини насильницької та корисливої спрямованості, збільшилась частка організованої та економічної злочинності. Встановлення мотивів злочину виступає однією з гарантій справедливості вироку в результаті судового розгляду справи. Мотив злочину не завжди включається законодавцем в ознаки його складу, хоча мотивація будь-якої поведінки завжди присутня. На рівні закону відбувається поділ мотивів на юридично значущі для кваліфікації злочину і інші мотиви, які набувають правовий сенс при подальшій реалізації кримінального закону (призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, інших заходів кримінально-правового характеру тощо).

Отже, всі ці та багато інших специфічних характеристик, які надають кримінально-правове значення мотиву злочину обумовлюють актуальність теми дослідження.

Питання визначення мотиву злочину знайшли відображення в наукових роботах С.Н. Абельцева, С.В. Албула, В.П. Власова, Дагеля, В.Д. Іванова, В.Н. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, Д.П. Котова, С.Х. Мазукова, Р.І. Міхєєва, А.І. Рарога, О.Д. Сітковської, С.В. Скларова, Б.Я. Петеліна, Б.С. Утевського, І.Г. Філановського, В.А. Якушина та інших авторів.

Проте питання щодо кримінально-правового визначення мотиву та мети злочину, за допомогою порівняльно-правового аналізу українського і зарубіжного кримінального законодавства цікаве в першу чергу пошуком оригінальних законодавчих рішень. Крім того, подібна робота позитивно позначиться у справі вдосконалення КК України, а також сприятиме інтеграції спільних зусиль в протидії злочинності у світовому масштабі.

У рамках розгляду цього питання ми не стали зупинятися на країнах так званого ближнього зарубіжжя, оскільки нове кримінальне законодавство країн СНД і Балтії про мотиви і цілі злочинів має багато спільного з українським законодавством. Ця обставина ніяк не належить до категорії випадкових, оскільки за декілька десятиліть існування в одній державі сформувалася певна єдність правових традицій. Трохи інакше це питання вирішується в кримінальному законодавстві країн

© В.Я. Конопельський, 2015

Західної Європи і деяких азіатських країн.

Наприклад, в Англії не існує кримінального кодексу. Це є специфічною особливістю кримінального права Англії. Виникнувши як загальне право (право судових прецедентів), кримінальне право згодом стало доповнюватися або замінюватися статутним правом (як приклад можливо назвати старий з тих, що діють Закон про державну зраду 1351 р.), яке інтенсивно розвивається і зараз, охоплюючи нині майже усі основні інститути Загальної частини. Статuti істотно розвивають і Особливу частину, формулюючи юридичні ознаки більшості складів злочину.

Серед законів, що регулюють положення Загальної частини кримінального права, в першу чергу слід назвати такі, як Закон про кримінальне право 1967 р., що визначив нову класифікацію злочинів; Закон про кримінальне право 1977 р., що встановив, наприклад, відповідальність за змову; Закон про злочинний замах 1981 р., що істотно змінив відповідальність за попередню злочинну діяльність; Закон про компетенцію судів 1973 р., що регулює багато питань призначення покарань; Закон про виправлення правопорушників 1974 р. і деякі інші. У останні десятиліття було прийнято достатню кількість законів про відповідальність за окремі злочини.

Сучасне кримінальне право Англії має два основні джерела - статuti (парламентські акти, що об'єднують кримінальне законодавство, що не кодифікуються) і підлеглі цим актам судові прецеденти, що формулюють правила, за якими в подальшому вирішуються конкретні кримінальні справи.

Таким чином, англійське кримінальне право характеризується надзвичайно великою кількістю і заплутаністю джерел, що досягли такої межі, що навіть фахівцям важко орієнтуватися в правовому лабіринті: в Англії налічується більше 300 тис. записаних судових рішень, близько 42 томів парламентських актів в їх найбільш компактному виданні і близько 100 томів делегованого законодавства підзаконного акту.

Особливістю кримінального права Англії є відсутність законодавчого визначення поняття злочину і злочинного діяння. У науці англійського кримінального права злочинне діяння характеризується двома ознаками (елементами): "actus reus" - матеріальний або об'єктивна сторона; "mens rea" - суб'єктивна сторона діяння, що завдала певної шкоди (буквальний переклад цих слів означає "винен дух") [4, С. 84.]

За багато століть існування цього терміну накопичилося чимала кількість спроб розкрити його зміст. Він тлумачиться і як аморальний мотив, порочна воля, злий розум, зла воля та ін. Неконкретність і невизначеність поняття "mens rea" є прямим відображенням нечіткості і недосконалості кримінального законодавства Англії.

Суб'єктивна сторона злочину по кримінальному праву Англії, за загальним правилом, можлива як умисна, так і необережна.

Проте визнаючи в цілому необхідність встановлення вини (mens rea) для кримінальної відповідальності у вигляді умислу (intent), необережності (recklessness) і недбалості (negligence), багато статей передбачають так звану строгу відповідальність, коли для кримінальної відповідальності досить встановити сам факт здійснення обвинуваченням забороненого діяння (без необхідності встановлення вини). Така строга відповідальність встановлена, наприклад, за порушення правил торгівлі спиртними напоями, фальсифікацію продуктів

харчування. Порядок притягнення до відповідальності регламентується в цих випадках спеціальними законами про настання строгої відповідальності. Таким чином, особливість кримінального права Англії полягає в тому, що вина (а відповідно і мотив злочину) не є обов'язковою ознакою злочину.

Слід зазначити, що кримінальне законодавство і судова практика більшості інших європейських країн також дотримуються принципу "байдужості мотивів", тобто для цілей кваліфікації мотив не має значення. На наш погляд, подібна принципова позиція може бути використана і при побудові вітчизняного кримінального законодавства. Зокрема, з прийняттям Кримінального кодексу України зроблений великий крок у вдосконаленні системи захисту прав і свобод особи, затвердженні законності, правопорядку, основних принципів міжнародного права, що стосуються безпеки людини.

Сталася принципова зміна в у ціннісно-нормативних пріоритетах щодо сфери боротьби із злочинністю. Розвиваючи положення Конституції України про пріоритетність завдання охорони особи від злочинних посягань, КК України визнає, що людина у цивілізованому світі є вищою соціальною цінністю. Ця концептуальна ідея закріплена в нормах Загальної і Особливої частин Кодексу [1]. Структура Особливої частини побудована за схемою "особа - суспільство - держава". У цьому полягає перша (і одна з основних) принципова зміна пріоритетів у сфері боротьби із злочинністю.

КК України передбачає кримінальну відповідальність за позбавлення життя, спричинення шкоди здоров'ю людини, політичним, громадським діячам (ст.ст. 112, 346), працівникам правосуддя (ст.ст. 377, 379), правоохоронних органів (ст. 345) та ін. Ці склади знаходяться в розділах, що передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України; проти правосуддя, проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань та злочинів проти журналістів. Всього в інших розділах, окрім розділу 2 "Злочину проти життя і здоров'я" [3, С. 135.] людини передбачена в 8 статтях. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цих діянь, як правило, виступає мета або мотив їх здійснення - перешкодження законної діяльності вказаних в диспозиціях статей осіб або помста за таку діяльність. На наш погляд, подібна систематизація злочинів проти життя і здоров'я людини суперечить принципу пріоритетності об'єктів, що захищаються: людина є вищою соціальною цінністю. Виходить, що життя будь-якого громадянина цінніше, оскільки вона захищається ст. 115 УК України, яка розміщена у Розділі II, а життя працівника правоохоронного органу, судді, менш цінне, оскільки захищається статтями, які розміщені у розділах які за змістом Особливої частини КК України знаходяться пізніше.

Законодавство багатьох зарубіжних країн посягання на життя і здоров'я осіб, що потребують особливого захисту, вважає обтяжуючою обставиною, і усі злочини проти життя і здоров'я людини зосереджує в одному розділі, що свідчить хоч би про рівноправ'я громадян. Так, ст. 211-1 КК Франції до обтяжуючих обставин вбивства відносить: вбивство судді, адвоката, посадовця, що є представником державної влади у зв'язку з виконанням їм своїх службових обов'язків; вбивство свідка або потерпілого з метою перешкодити їм подати скаргу або надати свідчення в суді.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що усі насильницькі

злочинні діяння проти життя і здоров'я людини мають бути систематизовані в одному першому розділі Особливої частини КК України. Подібна систематизація і класифікація злочинів, в першу чергу насильницьких, проти людини і людства дозволить встановити кримінологічно обґрунтовану диференціацію кримінальної відповідальності і категоризацію злочинних діянь.

В той же час незважаючи на застосування принципу "байдужості мотивів", в деяких випадках кримінальне законодавство зарубіжних країн враховує мотив в якості спеціальної ознаки суб'єктивної сторони окремих злочинів. Круг таких прикладів сильно обмежений, що і дозволяє стверджувати про загальний принцип неприйняття в увагу мотивів в кримінальному законодавстві низки зарубіжних країн. При цьому треба обговорити про те, що разом з терміном "мотив" для характеристики суб'єктивної сторони деяких складів злочинів зарубіжний законодавець використовує і інші терміни: "спонукання", "зацікавленість", "мета", "в зв'язку". Це говорить або про те, що ці поняття описують одно і теж психолого-правове явище і використовуються ним для різної міри деталізації, конкретизації суб'єктивних причин злочинної поведінки особи, або про недосконалість понятійного апарату зарубіжного кримінального права.

Цікавий в цьому відношенні Кримінальний кодекс Німеччини. Наприклад, у відповідності з ч. 2 § 211 "тяжке вбивство здійснює той, хто: вбиває людину з садистських мотивів, для задоволення статевого потягу, з корисних мотивів або керуючись низинними спонуканнями; підступним, жорстоким способом або небезпечними засобами або для того, щоб приховати інше злочинне діяння або полегшити його здійснення" [5] Один з германських вчених - Т. Фішер - пояснює, що слід розуміти під низинними спонуканнями: це прагнення справити враження на спільників або продемонструвати особливу безцеремонність виходячи з психологічної установки на те, що для позбавлення іншої людини життя не потрібно особливу причину, або виходячи з прагнення через позбавлення іншої людини життя продемонструвати свій настрій, або із загального відношення до людей як до малоцінного "сміття" [9]

Багато спільного з Кримінальним кодексом Німеччини має Кримінальний кодекс Швейцарії, який при визначенні тяжкого вбивства в якості мотиву і мети злочинного діяння використовує такі оцінні категорії, як особлива безсовісність. У теорії і практиці швейцарського кримінального права під цими термінами розуміється негативна оцінка судом поведінки суб'єкта, здатного в конкретних обставинах поводитися правильно.

Виходячи з приведених визначень не можна не відмітити невизначеність і розмитість визначення мотиву. В той же час ці формулювання близькі за своїм змістом до явної зневаги нормами моралі, до української "аморальності". Таким чином, можна припустити, що в Німеччині і Швейцарії поняттям тяжкого вбивства охоплюється нашим терміном "вбивство з хуліганських мотивів".

У Кримінальному кодексі Аргентини однією з ознак, що кваліфікує вбивство виступає вчинення цього злочину "заради задоволення". При розгляді цього терміну стосовно вітчизняного кримінального законодавства ми бачимо співзвуччя термінології, використовуваної вченими, які писали про "безмотивне вбивство", тобто вбивстві, що здійснюється заради самого вбивства (ч. 1 ст. 115 КК України).

У Франції в силу специфіки певних інститутів кримі-

нального права поняття "мотив" розглядається разом з поняттями загального і спеціального умислу. Розмежування цих понять - одна з найбільш дискусійних проблем в кримінально-правовій доктрині Франції. Під загальним умислом у французькому кримінальному праві розуміється бажання вчинити злочинне діяння: "не існує ні злочину, ні проступку без умислу, спрямованого на його здійснення". У свою чергу, спеціальний умисел конкретизує умисел вчинити злочин і є доповненням до загального умислу. Спеціальний умисел - це бажання завдати шкоди конкретним соціальним цінностям, окрім загального умислу, спрямованого на порушення кримінального закону [2, С. 715.]

Значення мотиву і мети злочину у Франції проявляється і при відмежуванні політичних злочинів від загально-кримінальних. Так, з 1978 р. ряд постанов судів вищої інстанції закріпили правило, згідно з яким французькі суди не визнають політичний характер злочинів, що перевищують певний поріг тяжкості. Це означає, що у разі вчинення тяжкого злочину, мотив не матиме значення для визначення його політичного характеру, тоді як при менш тяжкому злочині визначальним буде саме мотив. Як приклад оцінки окремих видів злочинів, внаслідок тяжкості і ряду інших причин, тероризм традиційно не відноситься до політичних посягань, незважаючи на те що нерідко мотиви і цілі такого діяння політизовані.

В деяких зарубіжних країнах мотив злочину відіграє важливу роль при призначенні покарання. Наприклад, § 2 ст. 53 КК Польщі "Правила призначення покарання і кримінально-примусових заходів" надає суду право і одночасно покладає на нього обов'язок при вирішенні питання про вид і розмір покарання в першу чергу враховувати мотив вчиненого злочину [8].

У Італії кримінальний закон, проголошуючи принцип вільного розсуду судді при призначенні покарання, детально вказує на ті об'єктивні і суб'єктивні обставини, яким суд зобов'язаний дати оцінку при виборі покарання в кожному випадку, серед яких знаходяться злочинні мотиви.

У ряді зарубіжних країн при призначенні покарання враховуються і такі мотиви злочинів, які характеризують менталітет народу або національні особливості. Зокрема, відповідно до ст. 41 КК Аргентини суд, призначаючи покарання винній особі, повинен взяти до уваги характер мотивів, які штовхнули його на злочин, особливо убогість або труднощі в забезпеченні умов власного існування, а також існування своїх близьких. Це положення багато в чому обумовлено низьким рівнем життя в країні.

У Японії мотиви, що кваліфікують злочини, враховуються при призначенні покарання таким чином. Позбавлення волі без примусової праці в основному призначається за злочини, що мають політичний характер, і необережні злочини. У свою чергу, позбавлення волі з примусовою працею призначається за так звані харентідзаї, що означає вчинювання злочинів, що мають ганебні або безчесні мотиви. У цьому позначається специфіка японського менталітету, який віддає пріоритет колективним інтересам перед інтересами особи і при злочинному порушенні соціальних норм завжди вимагає етичної підтримки [9, С. 96-100.]

Своєрідно підходить до оцінки мотивів злочину австрійський законодавець. Пункт 2 § 32 КК Австрії зобов'язує суд при призначенні покарання винній особі разом з іншими обставинами враховувати, якою мірою злочинне діяння пояснюється зовнішніми обставинами

або спонукальними мотивами, які могли виникнути у людини, орієнтованої на ті, що захищаються правом цінності. В даному випадку позиція австрійського законодавця пояснюється тим, що він на перший план виводить необхідну оборону (§3) як обставину, що виключає громадську небезпеку. І це зрозуміло, оскільки навіть сильна і стабільна держава за усього свого бажання не завжди здатна надати громадянину дієву допомогу по відображенню злочинного посягання. В цілому слід зазначити, що Австрія має досить сучасне і, головне, стабільне кримінальне законодавство, що діє вже більше трьох десятиріч. При тривалій реформі вітчизняного кримінального законодавства австрійський нормотворчий досвід може бути з успіхом використаний, особливо в частині прояву корисливого мотиву при вчинюванні злочинів. Наприклад, в КК Австрії вдало вирішено питання про підстави кримінальної відповідальності за розкрадання електричної енергії. Так, відповідно до п. 1 §132 “всякий, хто з наміром незаконного збагачення у самого себе або у третьої особи робить розкрадання електроенергії з установи, яка служить для отримання, перетворення, підведення або накопичення електроенергії, підлягає покаранню” [6, С. 182]. Так само слід криміналізувати розкрадання електроенергії, що в сучасних умовах нашої держави дуже актуально.

Певну специфіку має § 216 КК Німеччини, який проголошує: “Хто убиває іншу особу під впливом чітко вираженого і серйозного прохання потерпілого позбавити його життя, той карається позбавленням волі на термін від шести місяців до п’яти років”. Йдеться про так звану евтаназію. Попри те, що мотив цього злочину не вказаний в диспозиції статті, можна сміливо припустити, що ним є прагнення винної особи припинити фізичні або психічні страждання хворого, виконати його волю, що цілком співпадає з мотивом співчуття визначеному в українському законодавстві.

Треба помітити, що це питання все більшу значущість набуває і для вітчизняного кримінального права, в якому проблемам евтаназії приділено явно недостатня увага. До цього дня кримінальне законодавство України не містить спеціальної норми, яка регулювала б відповідальність за це діяння. Між тим у світі накопичений досить багатий досвід правового регулювання відповідальності за евтаназію. Вважаємо, що облік законодавцем нашої країни позитивного зарубіжного досвіду в даній сфері може сприяти оптимальному дозволу цієї проблеми в КК України.

Нині спеціальні статті або окремі норми, присвячені евтаназії, є в кримінальних кодексах приблизно чверті країн світу (Італія, Греція, Швейцарія та ін.). Аналіз санкцій за евтаназію показує, що найбільш сувора кримінальна відповідальність за це діяння передбачена в країнах з сильно розвиненими релігійними традиціями. Зокрема, в католицькій Італії, евтаназія ставиться в один ряд з геноцидом, фізичними і моральними тортурами, а в Греції православне духовенство активно перешкоджає винесенню цього питання на розгляд законодавця.

Різний підхід законодавця цих країн до питання криміналізації евтаназії і визначення розміру покарання за неї обумовлений передусім негативним сприйняттям громадськістю такого способу відходу з життя, який не узгоджується з її моральними і релігійними переконаннями, а також національними традиціями.

Значний інтерес представляє законодавча техніка встановлення і опису норм про відповідальність за вбив-

ство на прохання потерпілого в кримінальних кодексах зарубіжних держав. Так, аналіз сучасного кримінального законодавства Німеччини, Італії, Іспанії, Франції, Швейцарії, Польщі, Португалії, Перу, Кореї показує, що в деяких з цих країн відповідальність за евтаназію визначається загальними нормами про вбивство, в інших - евтаназія розглядається як самостійний склад злочину або кваліфікується по інших статтях кримінальних кодексів (наприклад, як ненадання допомоги хворому, залишення в небезпеці).

Разом з відміченими особливостями, слід виділити і специфіку опису суб’єктивної сторони діяння. Так, у багатьох кримінальних кодексах зарубіжних країн основні відмінності в юридичній конструкції складу евтаназії полягають в тому, які ознаки даного злочину законодавець вводить до складу в якості обов’язкових. Йдеться про вказівку на мотиви і цілі цього діяння. В цьому відношенні найменшою конкретизацією і найбільшою схожістю, відрізняються норми про відповідальність за підбурювання і допомогу в самогубстві. Характерно, що в деяких кримінальних кодексах законодавець не вказує на мотив і мету цього діяння, що дозволяє трактувати його ширше, ніж власне евтаназія. Наприклад, в КК Перу евтаназію іменується тільки активні дії, спрямовані на спричинення смерті хворому на його прохання (ст. 112), тоді як підбурювання і допомога в самогубстві навіть у разі сприяння в самогубстві невиліковно хворому утворюють інший склад злочину. Між тим відсутність додаткових вказівок на властиві евтаназії мотиви і цілі привело до того, що за пасивну форму евтаназії законодавець встановлює строгішу санкцію, ніж за її активну форму. Великою різноманітністю відрізняються конструкції диспозицій норм кримінальних кодексів зарубіжних країн про відповідальність за вбивство на прохання потерпілого. Зокрема, найважливішим їх елементом є чітка вказівка на мотив або мету цього діяння або на мотив і мету одночасно. Так, норма КК Перу про відповідальність за евтаназію включає одночасно вказівку на мотив і мету, КК Швейцарії, Польщі - тільки на мотив.

Не менш важливим є і законодавче трактування мотиву і цілей евтаназії, що міститься в кримінальних кодексах ряду зарубіжних держав. Так, в КК Перу в якості мотиву евтаназії вказується жалість, а мета цього діяння визначена як “покласти край нестерпним мукам хворого”, в КК Швейцарії в якості мотиву признається милосердя, а в КК Польщі - співчуття.

Проведене нами порівняльно-правове дослідження показує, що кримінальне законодавство переважної більшості зарубіжних держав в нормах про відповідальність за евтаназію не враховує таку її форму, яка, хоча і здійснюється по мотиву співчуття, але без наявності на те прохання або згоди потерпілого.

Цей короткий аналіз законодавчого досвіду зарубіжних країн про встановлення відповідальності за евтаназію показує, що абсолютна більшість держав світу будь-яку форму евтаназії кваліфікують як злочин. Одна з численних причин відсутності в КК України привілейованої норми про відповідальність за евтаназію бачиться і в її забороні в клятві лікаря, де лікареві забороняється прибігати до здійснення евтаназії.

Слід вказати, на те, що кримінальна відповідальність за евтаназію в нашій країні настає по ч. 1 ст. 1115 КК України і кваліфікується як умисне вбивство. При призначенні міри покарання особі, винній в евтаназії (природно, якщо не будуть доведені інші причини позбавлення

життя) може бути враховувана, як пом'якшувальна обставина відповідно, а саме вчинення злочину за мотивів співчуття. Представляється, що існуючий законодавчий підхід кваліфікації евтаназії по ч. 1 ст. 115 КК України не здатний забезпечити відповідність кримінально-правової оцінки евтаназії об'єктивним властивостям цього діяння, а призначення покарання - характеру вчиненого і особи винного.

У зв'язку з цим вважаємо, що сьогодні існує необхідність в доповненні діючого КК України спеціальною нормою, в якій законодавець диференціював би відповідальність за евтаназію залежно від форми її здійснення.

Висновок: Таким чином, у багатьох зарубіжних країнах не встановлення мотивів і цілей вчинення злочинного діяння винною особою не перешкоджає його засудженню. Це пояснюється тим, що іноземний законодавець вважає багато злочинів таким небезпечним явищем, що відмовився від ділення їх на види залежно від мотивів і мети здійснення.

Література

1. Албул С.В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти розуміння корисливого мотиву вчинення злочинів // Південноукраїнський правничий часопис. - № 1. - 2008. - С. 23-25.

2. Мелкова К.А. Значение целей и мотивов для выделения политических преступлений в уголовном праве Франции // Категория "цель" в уголовном, уголовно-исполнительном праве и криминологии: материалы IV Российского конгресса уголовного права. - М., 2009. - С. 715-7117.

3. Наумов А.В. Мотивы убийств. - Волгоград: Изд-во Волгоград. Высш. следст. шк. МВД СССР, 1969. - 136 с.

4. Полянский Н.Н. Уголовное право и уголовный суд Англии. - М., 1969. - 127 с. С. 84.

5. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии - СПб.: Изд-во Юридический центр Пресс, 2003. - 524 с.

6. Уголовный кодекс Австрии :Принят 29 января 2974 г. ; Вступил в силу с 1 января 1975 г. ; С изменениями и ... Э. О. Фабрици ; Пер. с нем. Л. С. Вихровой. -СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. -352 с. -(Законодательство зарубежных стран).

7. Уголовный кодекс Республики Польша. Front Cover. ?лла Андреевна Саркисова, А. И. Лукашов. Тесей, 1998 - 127 с.

8. Филиппов А.В. К вопросу о традиционном праве Японии // Вестн. Ленингр. гос. ун-та. - 1987. - Сер. 2. - Вып. 2. - № 9. - С. 96 —100.

9. Fischer T. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. Munchen, 2006. §211

Конопельський В. Я.

*доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри кримінального
права та кримінології*

ОДУВС

Надійшла до редакції: 08.11.2015